

MÉS DE 75 ANYS DE CINE A BADALONA

Aquesta exposició presenta un recull de més de 75 anys de cine a Badalona. S'inicia el 1898, any de la primera projecció ambulante a la ciutat, i acaba el 1975, moment en què la mort de Franco marca la fi d'una època.

La mostra s'estructura a partir de diferents apartats temàtics que combinen aspectes purament locals amb altres més generals: les sales d'exhibició comercial badalonines, la crítica apareguda a la premsa local, la censura, compartida per tot el país, les programacions, els programes de mà dels cines de la ciutat, el fenomen de l'*star-system*, i un breu epíleg final que és un homenatge al cine mateix i a totes aquelles persones per a les quals, en temps foscos i difícils, va ser una gran il·lusió.

Aquesta exposició presenta un recull de més de 75 anys de cine a Badalona. S'inicia el 1898, any de la primera projecció ambulante a la ciutat, i acaba el 1975, moment en què la mort de Franco marca la fi d'una època.

ELS CINES DE BADALONA

A final del segle XIX la societat badalonina va poder gaudir de les primeres exhibicions cinematogràfiques, que es van presentar a la ciutat com a espectacles ambulants.

El 1904 ja tenia una sala estable, i abans de la Guerra Civil, van obrir almenys vuit sales més, per bé que alguna va ser molt efímera i no van funcionar totes simultàniament. Com a curiositat, cal anotar que els anys 1920 i 1957 a la ciutat es van oferir, a l'estiu, sessions de cine a l'aire lliure, un tipus d'espectacle que es reprendria a final del segle XX, quan ja ningú es recordava que se n'havien fet molts anys enrere.

Durant el conflicte bèl·lic, els cines van continuar oberts amb més o menys normalitat, però van deixar de ser negocis privats per passar a ser gestionats pel Sindicat d'Espectacles Públics, controlat per la CNT-FAI.

Després de la guerra, es van tornar als propietaris i, durant uns anys, alguns encara van alternar, com havien fet des del principi, l'exhibició de pel·lícules amb el teatre i les varietats. També van aparèixer noves sales, de manera que el 1960 n'hi havia onze d'obertes al públic. A partir de final de la dècada dels setanta, es va començar a notar una certa crisi en el cine i, poc temps més tard, alguns locals van haver de tancar.

Al llarg del temps les sales van anar adaptant els equips a les innovacions tècniques per tal de poder projectar les programacions més recents. També van anar manifestant una preocupació creixent per oferir seients confortables i temperatures agradables, primer amb estufes i ventiladors (tot i que de vegades a l'estiu tancaven per la calor) i, ja més endavant, amb modernes instal·lacions d'aire condicionat, per bé que no tots els locals podien oferir les mateixes comoditats.

Un darrer aclariment: els cines que apareixen individualitzats en aquesta exposició són els que van tenir continuïtat en el temps i una certa repercussió pública (per exemple, a la premsa local), de manera que no es parla de les sales de vida efímera, de les que van funcionar a escala molt reduïda, o de les que estaven vinculades a entitats i no es poden considerar incloses en el circuit comercial.

EL CINE I EL PÚBLIC

Les primeres exhibicions cinematogràfiques van gaudir de seguida d'una gran popularitat. Hi anava molta gent senzilla i sense gaire formació, que quedava fascinada per les imatges en moviment. Aquest èxit fàcil, sumat al fet que, inicialment, el cine fos un espectacle ambulat, va provocar que algunes persones que es consideraven més cultes, es mirassin amb menyspreu el nou invent.

No van ser infreqüents les comparacions del cine amb el teatre o la literatura, molt més ben valorats, i va estar força estesa la consideració de les pel·lícules com a entreteniments potencialment immorals i perjudicials per a la societat, també pel fet que s'havien de veure en una sala fosca.

Ben aviat, però, van sorgir veus que començaren a reivindicar el cine com un autèntic art, una idea que va anar guanyant terreny a mesura que les pel·lícules s'anaven tornant més complexes i sofisticades.

A Badalona aquest debat es fa evident en alguns articles publicats a la premsa local: n'hi havia que criticaven molt el cinema, però també van aparèixer veus que reivindicaven les pel·lícules com una forma d'expressió artística, que no tenia per què estar renyida amb la popularitat.

Tampoc no van trigar a aparèixer associacions d'aficionats amb una forta consciència que el cinema tenia un gran valor que anava més enllà de l'entreteniment que proporcionava. Abans de la Guerra Civil, la sempre inquieta Agrupació Excursionista ja tenia una secció de cine que organitzava projeccions i publicava escrits en el seu butlletí. El 1947, en ple franquisme, es va presentar el Cine Club Cinema, vinculat a *Revista de Badalona*. I a principi dels anys seixanta va estar activa la més notable d'aquestes entitats, el Cineclub Studio, que va organitzar interessants cicles, tot i que alguns no es van fer per la prohibició de les autoritats.

EL CINE MARY

Va ser el primer cine de Badalona. Fundat per Thomàs Mary i situat a la Rambla, 9, es va inaugurar amb *La Passió i Mort de Nostre Senyor Jesucrist*, el 31 de març, Dijous Sant, de 1904. Amenitzava les sessions amb música ja fos en directe o enregistrada i amb efectes especials casolans. Tot i que ara ens semblaria un local molt primitiu (s'havia de picar un timbre per entrar-hi, la gent hi menjava i hi bevia) va tenir una gran acollida i molt èxit, però va haver de tancar a causa d'un incendi (les pel·lícules d'aquella època, de nitrat, eren molt inflamables), que va patir el 31 de desembre de 1906. Totalment renovat, va reobrir el 1907. El 1912, quan feia un any que havia canviat d'empresari, va ser clausurat per ordre de l'alcaldia perquè no reunia les condicions que fixava la llei.

Thomàs Mary Auladell (Badalona 1860-Barcelona 1921)

D'ascendència catalana i anglesa, treballava al *Cristall* quan va decidir establir-se pel seu compte i muntar forns de vidre a diferents llocs de la Península. Inquiet, i molt amant del teatre (era amic dels germans Enric i Jaume Borràs), havia fet d'actor d'aficionat. Quan el 1904 va obrir el cine Mary, no va deixar la feina, ja que només obria els caps de setmana i, a més, l'ajudaven els seus fills. El mateix any en va inaugurar un altre a Terrassa, que va rebre crítiques molt positives. També va contribuir a instal·lar cines a Arenys de Mar, Torelló, Sant Andreu de Palomar i Mataró.

El Triqui-Traque

Aquest era el nom amb què es coneixia popularment un personatge que, a la porta del Mary, anunciava les pel·lícules i en cantava les excel·lències. Sovint ho feia amb frases absurdes i grandiloqüents: "Verán Ustedes lo increíble, lo imposible y el gran triunfo del acabosé" o "Va a dar principio la sesión del entiplástico cromopoli electroserpentigraf". Aquesta darrera expressió, de ressonàncies tecnològiques, era utilitzada per altres xarlatans com el Triqui-Traque. La premsa badalonina es va fer ressò de les queixes d'alguns espectadors per la falta de claredat de l'anunciant.

EL CINE ZORRILLA

El 22 d'abril de 1905 el Teatre Zorrilla, de llarga tradició (s'havia inaugurat el 1868), es transformava en cine sense abandonar la seva primera funció. Situat en un local amb entrades pel carrer de Mar, 53 i pel de Canonge Baranera, 17, l'explotava Joaquim Nicolau amb Teresa Pujol i Josep Gurguí. El 1913 es va arranjar l'exterior. Les projeccions s'acompanyaven de música i efectes de so de producció pròpia fins que el 1931 va adquirir un equip sonor. Als anys quaranta, David Cuyàs Pujol, que aleshores n'era el responsable, es va associar amb altres empresaris de cine de la ciutat per constituir la Sociedad de Espectáculos Bétulo, SL. A partir de 1954, el local, dedicat sobretot a les reestrenes, es va començar a anunciar com a *Cine Aya* i l'any següent va fer reformes i va unificar la programació amb el Picarol i el Principal. Entre el 1960 i el 1963 el va gestionar l'empresari cinematogràfic Jaume Closa. Va tancar el 1970. Posteriorment va ser adquirit per l'Ajuntament i reobert com a teatre el 1999.

Joaquim Nicolau Guardiola (Badalona 1872-1940)

Va ser el primer empresari que va explotar el teatre Zorrilla com a cinema. Per fer-ho es va associar amb Josep Gurguí i va comptar amb el suport de Teresa Pujol Costa (Badalona 1860-192?), propietària del local i excel·lent administradora dels béns que havia heretat de la seva família (els Pujol de Canyet), que no li cobrava el lloguer a canvi de participar en els beneficis.

Josep Gurguí Pujol (Badalona 1872-Barcelona 1960)

Va estudiar tenidoria de llibres i va treballar a l'Anís del Mono fins que el seu caràcter emprenedor el va portar a dedicar-se al món del cinema. Va destacar sobretot com a distribuïdor. Tenia l'exclusiva per a Espanya de grans productores, com la Unión Cinematográfica Italiana, la danesa Nordisk Film (molt popular fins a la Primera Guerra Mundial), o les franceses Ecla Film, Gaumont i Pathé Frères. Ben aviat va traslladar el domicili i l'oficina a Barcelona, i va obrir sucursals a París, Madrid, Bilbao i Marsella. Amb la davallada del cine europeu a causa de la Primera Guerra Mundial i la puixança del cine de Hollywood, Gurguí va anar orientant el negoci a l'exhibició. Ell o col·laboradors seus van gestionar sales a Tarragona, Mataró, Sants, Reus, el Poble Nou, Vic, i fins i tot a Marsella. És reconegut com un dels pioners de la distribució i l'exhibició cinematogràfica a l'Estat espanyol.

Teatro Zorrilla – Cine Aya

El Teatre Zorrilla es va batejar amb aquest nom quan es va inaugurar, amb el permís de l'autor teatral al qual al·ludia, José Zorrilla (1817-1893), que més endavant el va visitar. Es diu que quan el 1954 es va donar al cine el nom d'*Aya* es va fer amb una doble intenció: reivindicar el fet que era el cine més antic de Badalona (el primer de tots, el *Mary*, havia tancat feia molts anys) amb una paraula que significa *el que cuida i educa els més petits* (els altres cines, més joves), i buscar que el mot comencés amb la lletra A, la primera de l'alfabet, per tal de complementar-la amb la darrera, la Z de *Zorrilla*.

Una anècdota

Durant l'època del cine mut, els caps de setmana un xicot anomenat *Manelet* feia efectes especials casolans darrere la pantalla del Zorrilla. L'historiador Josep M. Cuyàs (1904-1992) explica que, quan era petit, hi va anar a veure una pel·lícula i, just en començar una seqüència bèl·lica, es va tallar l'electricitat, però van esclatar igualment les detonacions preparades. Van originar tal pànic entre els assistents, que gairebé tots van sortir en desbandada, de manera que quan poc després va tornar el corrent elèctric, al primer pis només hi quedaven ell i el seu pare, que l'havia acompanyat.

EL CINE NOU

Inaugurat el 1906, va tenir quatre seus. La primera, al carrer de Francesc Layret, al costat de l'actual Teatre Principal, es va mantenir només fins al 1908, en què va ser clausurada arran d'una inspecció. La segona, en un pati cobert i adaptat a tocar de la primera, es va utilitzar entre el 1913 i el 1915, en què va tancar a causa de l'embargament del propietari, el capellà Josep Brugal. La tercera, que va funcionar de 1922 a 1933, era a l'antic teatre Español (més endavant hi hauria el cine Verbena), sala que va instal·lar els primers aparells de so el 1931. La quarta i última seu estava situada al carrer de Mar, 31-33, i es va inaugurar el 1934 amb *La Batalla* com a pel·lícula principal. Aquesta darrera sala va renovar l'equip de projecció el 1955 (probablement per fer front a la imminent reobertura del cine Victòria), i va ser totalment remodelada el 1965. Va tancar el 1991.

La família Salsas

Joan Salsas Arquer (18??-1935) es va iniciar en el món del cine fent d'operador al Mary, inaugurat el 1904, però poc després va fundar el seu propi local. També la seva dona, Rosa Blanch, va participar en el negoci; si més no constava com a titular de l'arrendament del local de l'antic teatre Español, tercera seu del cine Nou. Es donava, així, principi a una nissaga que es dedicaria durant dues generacions més a l'exhibició cinematogràfica, ja que tindria continuïtat amb el seu fill, Josep Salsas Blanch, que també va ser el primer empresari del Verbena, i amb el seu net, Josep Salsas Sabater.

El cine de pesseta

Així es coneixien unes sessions que el Nou va organitzar els dies feiners, els primers anys cinquanta, al preu d'una pesseta, que van tenir una gran acollida. Com que l'entrada era tan assequible, el carrer s'omplia d'espectadors que mitja hora abans que funcionés la taquilla ja feien cua i que, quan s'obria la sala, s'hi precipitaven de forma desordenada per ocupar els millors seients. S'hi projectaven pel·lícules velles i en mal estat, però el plat fort eren les atraccions, que alternaven folklòriques amb cupletistes, malabaristes, cantants de sarsuela, rapsodes o il·lusionistes de poca volada. La gent s'hi quedava hores, menjava a la sala i, en sortir, la deixava plena de brutícia.

EL CINE PICAROL

Situat a la plaça de la Vila, 5, es va inaugurar el 1911. El 1923 s'hi van fer reformes i, l'any següent, va passar a dir-se *Guimerà* arran de la mort del dramaturg d'aquest cognom. Durant un temps va alternar totes dues denominacions, amb preferència per aquesta darrera quan la sala acollia espectacles teatrals, tot i que no es va acabar consolidant. El 1928 va ser la primera sala de la ciutat a oferir una demostració de cine sonor, però no el va implantar fins al 1931. Per la Festa Major del 1964 es va re-inaugurar ampliat (es va eliminar el pati que tenia) i completament renovat, amb una sala climatitzada amb capacitat per a 2.000 espectadors. Per adaptar-se a la baixada d'afluència de públic, el 1982 es va dividir en dues sales, que es van transformar en cinc després d'una altra remodelació el 1994. Va tancar el 2009, amb el rècord de ser el cine amb més longevitat de Badalona. La propietat va estar pràcticament sempre en mans de la família Binué i dels seus successors, els Tarrazón.

La família Binué

Els inicis del Picarol van lligats a Joan Boter i a Mercè Torrents, casada amb Bernat Binué López (18??-1937), que en seria l'empresari durant més de 25 anys. S'havia iniciat en el món del cine com a col·laborador de Thomàs Mary, propietari del cine que portava el seu cognom. Es va veure implicat en algunes baralles a causa del seu fort caràcter, que sembla que va heretar el seu fill, Bernat Binué Torrents (1907?-1960), que el va succeir al capdavant del cine, i que també era dentista. Després de la mort d'aquest darrer, Jaume Closa, empresari del Victòria, es va fer càrrec també del Picarol, fins que el 1963 va passar a les filles de Binué Torrents i a la seva cosina, casada amb Jaume Tarrazón, qui finalment dirigiria el cine en solitari.

El nom de Picarol

Les desavinences entre Thomàs Mary i Bernat Binué van provocar que el segon deixés de col·laborar en el cine del primer. Aleshores les dones respectives es van discutir a propòsit de l'obertura imminent del nou local que Binué regentaria. En una trobada posterior, Mary va dir a Binué que la seva dona tenia un bon picarol (que vol dir, més o menys, que parlava molt o alçava molt la veu), i aquest li contestà, referint-se al cine: "Si? Doncs Picarol es dirà". Segons una altra versió, Mary va dir a Binué que, amb el seu caràcter tan enèrgic, feia més soroll que un picarol, i aquest li contestà, més o menys, el mateix.

EL CINE VICTÒRIA

Va obrir el 1916 en el segon local que havia ocupat el cine Nou, situat entre els carrers de Francesc Layret i de Sant Joan, després que el propietari, el capellà Josep Brugal, embargués Joan Salsas l'any anterior. Com que aquest embargament es va produir a conseqüència d'una victòria judicial, al nou cine se li va donar el nom de *Victòria*. L'empresari en va ser Josep Closa, il·lusionista, primer amb un soci, i després en solitari. El va succeir el seu fill Jaume fins que a final dels anys seixanta va passar a Jaume Tarrazón, que també gestionava el Picarol. Al local, que es va adaptar al cine sonor el 1930 i va ser el primer a fer-ho a la ciutat, s'hi van portar a terme petites obres els anys 1916, 1929 i 1948, i es va construir totalment nou entre el 1953 i el 1955. El 1969 va tancar per ser profundament remodelat i es va reinaugurar el 1970 amb l'arquitectura, la decoració i la maquinària renovades. Una inspecció, el 1984, va posar de relleu que no complia les condicions idònies com a sala de cine, i va tancar l'any següent.

Jaume Closa i la Sociedad Espectáculos Bétulo, SL

Jaume Closa va ser durant molt temps l'empresari del Victòria i també un dels promotors de la Sociedad Espectáculos Bétulo, SL, creada a mitjan anys quaranta, conjuntament amb Joaquim Niubó, del Principal, i amb David Cuyàs, del Zorrilla. La companyia també controlava el cine Salut i l'Artigas, i dues sales de Lleida. Aquest fet permetia adquirir lots de pel·lícules de diferents productores, que s'exhibien com a estrenes al Victòria i al Zorrilla, i algunes, al cap d'un temps, es projectaven de reestrena als altres cines citats. Closa va portar a terme les grans obres del 1953-1955 al Victòria, es va fer càrrec de la gestió del Cervantes i, durant un breu període (1960-1963), també del Picarol. Va ser també, el 1957, el promotor d'un cine d'estiu a l'aire lliure, que es va muntar a la pista de bàsquet del Sant Josep, al carrer d'Enric Borràs.

José M. Carnicero havia estat redactor del diari madrileny *El Sol* i, un cop acabada, la Guerra Civil, va ser desterrat de Madrid i va venir a treballar a Badalona, on s'incorporà a *Revista de Badalona*. Caricaturista força reconegut, va fer alguna exposició a la ciutat i va tenir almenys una vinculació important amb el cinema ja que, amb Armand Tosquellas, va ser el director tècnic d'animació de la pel·lícula *Garbancito de la Mancha*, el primer film d'aquest tipus produït a l'Estat, i el primer en color rodat fora dels Estats Units, que es va realitzar als estudis Balet i Blay, de Barcelona

Les obres de 1953-1955

El 1952, amb motiu de la celebració del XXXV Congrés Eucarístic a Badalona, es va portar a terme el desdoblament de la carretera general a la zona del centre, per tal de distribuir millor el trànsit. Així, a la carretera antiga (ara Francesc Layret), s'hi va sumar el que és l'actual Via Augusta. Aquestes obres van obligar a enderrocar el cine Victòria, i a construir-lo de nou. L'edifici resultant tenia l'orientació contrària a l'anterior, de tal manera que on hi havia hagut l'entrada, es va col·locar la pantalla, i viceversa, cosa que també va fer moure el pati de butaques. El nou cine, que havia estat projectat per l'arquitecte Josep M. Aixelà Tarrats, va millorar enormement i va guanyar molta visibilitat. Es va inaugurar el març de 1955 amb un concert a benefici de l'hospital (situat just al davant) i el dia 19 s'hi van projectar les primeres pel·lícules: *Mogambo* i *Faldas a bordo*.

ELS CINES DE REESTRENA

Badalona, com altres ciutats, va tenir diversos cines dedicats a les reestrenes. Aquesta modalitat comportava l'exhibició de pel·lícules que ja havien passat per les sales d'estrena i, per tant, les projectaven més tard, però tenia l'avantatge de poder oferir preus més econòmics, i feia del cine un espectacle encara més assequible al gran públic. Aquests locals es trobaven situats tant al centre (on hi havia les grans sales d'estrena), com en altres punts de la ciutat, de manera que alguns també van servir per acostar el cine a la població de barris que, com Artigues, la Salut i Llefià, quedaven lluny del centre i hi estaven mal comunicats.

CINE CERVANTES/CINE DORÉ

Situat al carrer d'en Prim, 110-112, era inicialment un teatre que ja es va fer servir com a cine el 1911 i el 1912, en què també apareix amb el nom de *Doré*. Com el Mary, va ser clausurat el 1912 perquè no complia les condicions adequades. El 1928 es tornava a anunciar com a cine, però no es va arribar a consolidar. Molts anys més tard, el 1955, va obrir novament, en aquest cas de la mà de l'empresari Sr. Benages. A la sessió inaugural es van projectar quatre curts, un No-Do i la pel·lícula *El último Estuardo*. El 1960 se'n faria càrrec Jaume Closa. Era molt barat i algunes de les pel·lícules que oferia eren molt antigues.

CINE ARTIGAS/MODERNO

Situat entre els carrers de Simancas i de Balmes, va obrir el 1922. El 1924 i el 1929, amb el nom de *Moderno*, es va voler remodelar, tot i que les obres no es van portar a terme, almenys totalment. A la dècada dels trenta, es coneixia com a *cine Artigas*, nom que ja no canviaria. El 1950 s'hi va fer una reforma integral que va comportar canviar les butaques, la il·luminació i el projector. Es va reobrir amb les pel·lícules *Niñera moderna* i *Vuelven los García!* Va formar part de la Sociedad Espectáculos Bétulo, SL i als anys quaranta i cinquanta oferia la mateixa programació que el cine Salut.

CINE SALUT

Situat a la cantonada del passeig de la Salut i el carrer d'Echegaray, va ser fundat per l'empresari Rossend Bascompte, que el 1931 va obtenir l'aprovació per construir la sala, amb un aforament per a 824 espectadors. Es va obrir aquell mateix any o el següent, i a partir de la dècada dels quaranta va formar part de la Sociedad Espectáculos Bétulo, SL. En aquelles dates i als anys cinquanta oferia sovint la mateixa programació que el cine Artigas. Va tancar el 1984.

CINE PRINCIPAL

Situat al carrer de Francesc Layret, 41, ocupava el solar on hi havia hagut la masia de Can Llagosta. La construcció del cine, promoguda per Ferran Stierle a principi dels anys trenta, ja s'havia enllestit durant la Guerra Civil, en què va ser la seu del Sindicat d'Espectacles Públics, per bé que els laterals van quedar d'obra vista, sense acabar, durant més de 70 anys. L'empresari Joaquim Niubó el va obrir com a cine l'abril de 1942. Més endavant també va oferir pel·lícules d'estrena. El 1946 formava part de la Sociedad Espectáculos Bétulo, SL, i el 1960 era gestionat directament per Jaume Closa. Tres anys més tard va renovar la pantalla i els equips de so i de projecció. Va tancar el 1980 després d'haver estat durant un temps sala especial, dedicada a cine eròtic i a cine d'art i assaig. Actualment és la seu del teatre Principal, propietat de l'Ajuntament.

CINE VERBENA

Es troba anunciat per primer cop a la premsa badalonina el 1958. Estava situat al carrer de Mar, 20, en el mateix local on als anys 1922-1933, hi havia hagut el cine Nou. Anteriorment, als anys deu, havia estat el saló de ball La Verbena, en record del qual sembla que es va batejar el cine. Els Salsas, propietaris del cine Nou, el van explotar per primera vegada, i per això, durant un temps oferia la mateixa programació que aquella sala, i als anys seixanta el van cedir algunes vegades per a programacions de les entitats Cine Club Tertúlia i Cine Club Studio. A partir de final d'aquesta dècada va passar a projectar pel·lícules d'art i assaig, transformada en sala especial. El 1979 es va posar al dia amb la renovació del pati de butaques. En aquelles dates n'era responsable Jaume Tarrazón, del Picarol.

CINE MARQUINA

Situat entre els carrers d'Alfons XII i Maria Auxiliadora, va ser construït de nova planta i oferia 960 localitats. A la sessió inaugural, el desembre de 1958, va programar la reestrena de dues pel·lícules notables, *La violetera* i *El gran Houdini*. Els fundadors, Luis i Juan Marquina, eren propietaris d'un popular restaurant conegut amb el seu cognom, situat a la plaça de Pep Ventura, no gens lluny del cine. Durant un temps, a partir de l'any 1960, Jaume Closa també va participar en la gestió. Va tancar el gener de 1976.

CINE BADALONA

Estava situat al carrer d'Andrés Segovia, 45, al barri de Sant Mori de Llefià, on actualment hi ha el teatre Blas Infante. El cine, amb un aforament de 1.000 localitats, es va inaugurar el gener de 1966 amb la projecció d'un documental sobre Barcelona, dirigit per Jordi Grau. Oferia programes dobles, generalment amb una pel·lícula de reestrena, però de producció recent, i una altra de més antiga. Als anys vuitanta, el local va passar a ser la seu d'algunes entitats de cultura popular andalusa.

LA CRÍTICA

La crítica de cine va aparèixer alhora que el setè art, i així es pot veure a la premsa badalonina. Des del principi del segle XX fins a la Guerra Civil, hi trobem espais dedicats al tema, amb *El Eco de Badalona*, el setmanari més antic i més popular de la ciutat, al capdavant. També van publicar crítiques, entre altres, les revistes *Badalona Artística*, especialitzada en cine, teatre, literatura i esport, però que tan sols va sortir el 1913 o *Marinada*, que ho va fer els anys 1930 i 1931.

Acabat el conflicte bèl·lic el 1939, la ciutat va estar dos anys i mig sense premsa, fins que el setembre de 1941 aparegué *Revista de Badalona*. En aquest setmanari, vinculat a Falange, s'hi poden trobar algunes crítiques. La majoria, però, responen a consideracions moralitzants i polítiques més que no pas a criteris pròpiament cinematogràfics i, de vegades, es redueixen a quatre frases grandiloqüents buides de contingut. El 1957, amb l'aparició d'un nou setmanari a la ciutat, *La Voz de Badalona*, es van deixar sentir veus més joves, innovadores i obertes, alhora que més qualificades. Destaquen en especial els escrits de Carles Puigvert, un crític molt ben informat, exigent i agut, però alhora assequible al gran públic.

Finalment, cal esmentar que entre el 1966 i el 1972, Badalona va comptar amb una publicació especialitzada en cinema, amb el significatiu títol de *Platea*.

LA CENSURA

Veient que el cine, com a art de masses, podia exercir molta influència sobre la gent, els sectors més conservadors de la societat van reclamar ben aviat la censura, ja fos per evitar escenes violentes o de fort contingut eròtic, o per posar límits a històries que poguessin qüestionar l'ordre establert.

A l'Estat espanyol, una Reial Ordre de 19 d'octubre de 1913 va aprovar la censura prèvia. Altres països també van prendre mesures. Els Estats Units, grans exportadors del cine de Hollywood, el 1934 van començar a aplicar el Codi Hays amb la finalitat que les pel·lícules fossin moralment acceptables, sobretot en relació a temes de sexe i erotisme.

Però l'època daurada de la censura va ser el franquisme, en què el totalitarisme polític se sumava a la forta influència de l'Església catòlica. El 1937, en plena Guerra Civil, Franco va crear la Junta Superior de Censura Cinematogràfica. I el 5 de juliol de 1939 va establir l'obligatorietat de la censura dels guions, que permetia fer-los modificar o fins i tot rebutjar-los. Pel que fa a les pel·lícules estrangeres, podien ser manipulades tallant-ne fragments o alterant diàlegs en el doblatge, que era obligatori. Sovint s'estrenaven molt tard i, en altres casos, van ser simplement prohibides. Cal dir que la llengua catalana, prohibida pel franquisme a l'Administració i a totes les esferes d'expressió pública, va quedar totalment bandejada del cinema, amb comptades excepcions.

El 9 de febrer de 1963 es va aprovar una nova legislació teòricament més permissiva, però la interpretació de la normativa era molt subjectiva i moltes pel·lícules van acabar igualment alterades alhora que altres van continuar sense poder-se estrenar. Finalment, el 1977, dos anys després de la mort de Franco, la censura va quedar suprimida.

A banda de provocar canvis en les pel·lícules, la censura també va afectar la publicitat. Abunden, sobretot, imatges d'actrius, que en les versions espanyoles de programes, cartells i postals, apareixen molt més tapades que als originals.

Llista de Falange/Programa NO Cagney

La censura franquista va arribar fins i tot a assenyalar actors, actrius, guionistes, directors i productors de Hollywood perquè havien manifestat simpaties per la República espanyola. És el cas d'aquesta llista, elaborada per la delegació de Falange de Badalona el 1942.

Els programes de mà de *Los peligros de la gloria* permeten veure com a la versió dels primers anys del franquisme, s'evita posar el nom de James Cagney, que ja apareix en una versió d'uns anys més tard.

ELS PROGRAMES DE MÀ

El cines donaven a conèixer les programacions a través dels mitjans de comunicació, sobretot de la premsa, i també amb els cartells i amb els programes de mà, que es podien recollir setmanalment a bars i cafès i a les sales d'exhibició. Una de les cares del programa, igual a tot arreu, arribava a cada cine ja il·lustrada amb la imatge de la pel·lícula destacada (generalment la mateixa que el cartell), mentre que l'altra l'havia de fer imprimir cada sala amb el nom del cine, les dates d'exhibició i els títols de les dues pel·lícules que s'hi programaven.

L'etapa de màxima esplendor dels programes de mà va ser entre els anys 1940 i 1960, però ja se'n feien a principi del segle XX i van perdurar fins als vuitanta. Alguns tenen il·lustracions de tanta qualitat que els seus autors són reconeguts avui com autèntics artistes. És el cas, per exemple, de Soligó, Jano (Francisco Fernández-Zarza), MCP, Albericio o Mac (Macari Gómez).

Els programes van ser de seguida objecte de col·leccionistes. Els que es mostren aquí pertanyen majoritàriament a la col·lecció de la parella Abel Mariné i de Núria Casals. Tots dos, separadament, els recollien en el moment de la seva publicació i els han conservat fins avui. N'hi ha també de les col·leccions de Pere Ruzafa, Enric Salsas, Jordi Sapé, del Museu de Badalona i de l'Arxiu Josep M. Cuyàs, pertanyent al Museu.

EL CINE ES PERFECCIONA

Tot i que, des de l'inici, el cine va exercir una gran fascinació en els espectadors, també és cert que tenia moltes deficiències que es van anar resolent amb el temps.

El 1927, amb la pel·lícula americana *El cantor de jazz*, naixia el cine sonor, que no pararia de perfeccionar-se durant els anys següents. L'impacte d'aquest fenomen va ser tan gran que es va duplicar el nombre d'espectadors.

A final dels anys trenta apareixia el Technicolor, seguit aviat d'altres sistemes similars, que va donar color i més realisme a les pel·lícules. Anteriorment els films només es podien acolorir manualment, un mètode molt complicat i molt car.

El 1953 l'aparició del CinemaScope va aportar la visió panoràmica i també va aconseguir millorar la qualitat del so de les pel·lícules. Sumat al Technicolor, va ser sinònim de qualitat i d'alta tecnologia durant tota la dècada dels cinquanta, i va fer el cine més competitiu enfront de la televisió, que es començava a popularitzar.

Altres avanços no van tenir tant d'èxit. És el cas del cine en tres dimensions, que cal veure amb unes ulleres especials. El 1953, per exemple, el Victòria va oferir *El festival de la tercera Dimensió*, però no va tenir continuïtat. Un altre sistema que no va triomfar va ser el cinerama. El resultat, que proporcionava grans panoràmiques, era espectacular, però requeria una pantalla enorme ja que calia projectar tres cintes alhora.

LES PROGRAMACIONS

Les primeres pel·lícules eren de durada molt curta i els cines en projectaven diverses a cada sessió, en què alternaven films de ficció, sovint còmics, amb breus documentals. Amb el temps, es van fer més llargs i les programacions van quedar fixades en dues cintes en sessió contínua, a més d'un curt, alguns tràilers, i des del 1943, el No-Do (*Noticiarios y Documentales*) que, destinat a fer propaganda del règim de Franco, va ser de projecció obligada fins al 1976 i opcional fins al 1981.

També hi havia les sessions especials, en què s'oferia una sola pel·lícula considerada especialment important, i que solien comptar amb la presència de les autoritats. Va ser el cas, per exemple, de la presentació, al cine Nou, el 27 de gener de 1942, just tres anys després de l'entrada de les tropes nacionals a Badalona, del film *Raza*, el guió del qual l'havia escrit Franco en persona.

La major part de les pel·lícules procedien de les grans productores de Hollywood, i sobretot a partir dels anys cinquanta, cada sala solia exhibir-ne d'alguna en particular: el Nou projectava les de la 20th Century Fox i de la RKO, el Picarol les de la Warner Bros., Universal i United Artists, i el Victòria era el feu absolut de la Metro Goldwyn Mayer. En canvi, se n'estrenaven de la Paramount tant al Picarol com al Victòria, cines que, juntament amb el Nou, en presentaven també de la Columbia. Aquelles pel·lícules, un cop programades passaven als locals de reestrena. La presència del cinema europeu i de l'espanyol va ser, en conjunt, molt inferior, tot i que aquest darrer va gaudir d'una protecció especial.

Expedicions a Barcelona

Excepcionalment es van organitzar "expedicions" a Barcelona per poder veure alguns films considerats extraordinaris, que es considerava que trigarien força a arribar a Badalona. El millor exemple és el de *Lo que el viento se llevó*, el 1951, però també se'n van fer el 1954 amb motiu de l'estrena, a la capital catalana, de *La túnica sagrada*, *Quo Vadis* i *Lilí*.

EL FENOMEN STAR-SYSTEM

La gran popularitat dels actors i actrius de Hollywood va donar lloc, ja als anys vint, a l'*star-system*, que es va traduir en la publicació, en revistes especialitzades o a la premsa general, de fotografies de les estrelles (*stars*) de cine, de vegades acompanyades d'anècdotes sobre la seva vida, no necessàriament certes. També es van editar fulletons i programes de mà amb la cara dels actors i actrius principals, així com col·leccions de postals. Les que s'exposen aquí són una selecció de l'extensa col·lecció de Jordi Sapé.

El fenomen, que contribuïa enormement a la promoció de les pel·lícules i a la popularitat del setè art en general, va tenir una dimensió que va traspasar fronteres i va ser molt imitat per altres països que tenien o aspiraven a tenir cinematografies notables. Així, a Europa, un cop passada l'època daurada de les produccions daneses anteriors a la Gran Guerra, destaquen França i, sobretot, el Regne Unit que, per afinitat idiomàtica, va exportar molts artistes als Estats Units. Pel que fa a Espanya, també hi va haver alguns actors i actrius que van ser àmpliament promocionats, van guanyar molta popularitat i van aconseguir omplir les taquilles amb pel·lícules que, sovint, estaven molt per sota del seu talent.

LA GRAN IL·LUSIÓ

El cine va ser, des de l'origen, un espectacle molt econòmic, assequible a totes les classes socials. Els preus de les entrades variaven segons la sala fos o no d'estrena, segons el lloc que s'ocupava (la platea solia ser el més car) i segons el dia de la setmana (evidentment, el diumenge, dia de festa de la majoria de la gent, l'entrada costava una mica més).

Durant molts anys, i sobretot en la fosca etapa del franquisme, en què la llibertat i els drets estaven molt limitats, la gran il·lusió quotidiana de molta gent treballadora, que pràcticament no es podia permetre cap altre entreteniment, era la sessió de cine del diumenge a la tarda. Les pel·lícules, tot i la censura, eren una finestra oberta al món exterior, a l'aventura, a l'exotisme, a l'humor, al *glamour*, al luxe..., tan allunyats de les escasses possibilitats que oferia la vida diària d'aquells temps difícils. Així ho va definir, de forma concisa i magistral, el crític de cine Carles Puigvert en un article publicat a la revista del Museu, *Carrer dels Arbres*, el 1983.